

**The Ottoman Mobilization of Manpower in the First World War: Between Voluntarism and Resistance (Gönüllülük ve Direniş Arasında: Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İnsan Gücü Seferberliği)**

Mehmet Beşikçi,

Leiden ve Boston, Brill, 2012, xii + 346 s., ISBN 978-9004225206

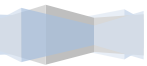
Mesut UYAR\*

Çev. Hüdanur ÖZDEMİR\*\*

Osmanlı'nın askeri tarihi ve Birinci Dünya Savaşı sırasında gösterdiği gayret, akademisyenler tarafından, on yıllardır yeterince çalışılmamış veya göz ardı edilmiştir – özellikle Osmanlı askerleri hakkındaki çalışmalar. Temel meseleler ve istatistikler üzerine yapılan çalışmaların yetersizliği, moral bozucu olmanın yanı sıra geç dönem Osmanlı askeri tarihinden akademisyenlerin ve diğer ilgililerin canını sıkan bir problemdir. Neyse ki, farklı akademik arka planlara sahip, genç jenerasyondan akademisyenler, iyi kalitede monografiler ile Osmanlı askeriyesini ve Birinci Dünya Savaşı'nı çeşitli açılardan ele alan makaleler üretmeye başlamış durumdadır. Mehmet Beşikçi'nin Osmanlı askerleri üzerine yazdığı kitap, bu literatüre tam zamanında yapılan, memnuniyet verici bir katkıdır.

\* Doç. Dr. New South Wales University, Canberra, Avustralya, m.uyar@adfa.edu.au

\*\* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

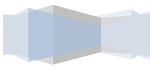


Beşikçi'nin gayesi imparatorluğun Birinci Dünya Savaşı sırasındaki seferberlik deneyimini açığa çıkarmaktır. Yazarın temel argümanı, devletin tebaasına olan güveni, etkileyici bir şekilde 'yeni antlaşmalar –ya da sosyal kontrat gibi bir şey' (s. 1) meydana getirmiştir, şeklindedir. Dahası, bu yeni ittifaklar diğer sosyal grupları, yani seferberliğe karşı olan ya da iş birliğine yanaşmayan gayr-ı müslimleri marjinalize etmiştir. Beşikçi'ye göre savaş zamanı işbirliğine ve bireysel seferberliğe direniş, 'Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal alt yapısını' (s. 2) şekillendirmede önemli bir rol oynamıştır. Bütün imparatorluğu ve tüm sosyal grupları ele almak yerine, Beşikçi, çalışmasını Anadolu ile sınırlı tutar ve yazarın odağında dönemin Müslüman nüfusu (s. 19-21) vardır. Gayr-ı müslimler ile alakalı bir takım meselelere değinse de (işçi müfrezeleri gibi), bu sınırlandırmadan dolayı, Arap, Ermeni, Yunan ve Süryaniler'in işbirliği ve direnişini anlamayla ilgilenen okuyucular tatmin olmayacaktır.

Kitap giriş ve sonuç bölümleri dışında beş bölümden oluşmaktadır. “*Giriş bölümünde, Beşikçi, kitabın araştırma konularını dile getirir ve geç dönem Osmanlı askeri tarihi hakkında kısa bir genel bilgi verir (metinde kullandığı bazı son dönem yayınlardan bahsetmeyi ihmal ederek). Birinci bölüm tarihsel bir altyapı sunar, propaganda ve savaş coşkısından bahseder.*”<sup>1</sup> Yazar, kamuoyunu etkilemek için girişilen yarı resmi, vatanperver iştiraka özellikle dikkat çeker. Devlet, başarılı bir şekilde mobilize etmek için 'her zaman ordunun omurgasını oluşturan', Anadolu'daki Müslüman köylülerle bile anlaşma yapmak zorundaydı (s. 123, 156). Devlet ayrıca gayr-ı müslimler ile de anlaşmaya çalışmış, ama başarılı olamamıştır. Beşikçi Osmanlı yöneticilerine yönelik itimatsızlığı vurgular, fakat başarısızlığın diğer elementleri üzerinde yeterince durmaz. Durum böyleyken, pek tabii, çoğu gayr-ı müslim direk olarak işçi müfrezelerine alınmış veya savaş boyunca buraya transfer edilmiştir. Aynı şekilde, çoğu fiziksel olarak uygun olmayan Müslüman erat da buraya alınmıştır. Burada Beşikçi, siyasi mahkûmların ve şüphelilerin de bu müfrezeye gönderildiğini belirtmeyi ihmal etmiştir. Aynı şekilde, Yahudi askerlerin daha sadık olarak görüldüğünü ve ona göre muamele edildiğini söylemeyi de unutmuştur.

Üçüncü bölüm ile Beşikçi daha önce çalışılmamış Osmanlı taraftarı geniş gönüllü gruplarını inceleyerek orijinal bir katkı sağlar. İmparatorluğun yapısal limitleri, tarihi mirası ve sürekli asker ihtiyacı bu seçimin arkasındaki nedenlerdi. Beşikçi, gönüllüleri dört kategoriye ayırır: mahkûmlar, mülteci ve göçmenler, aşiret reisleri, ve dindar gönüllüler. Yazara göre “Osmanlı ordusu için gönüllü olmak” devletle anlaşma sağlamanın ve maddi kazanç elde etmenin bir yolu olarak görülmüştür (s. 159) Ne yazık ki, Beşikçi bu farklı kategorilerdeki grupların devletten ne istedikleri hakkında çok fazla bilgi ya da detay vermez. Açıkça görüldüğü gibi, mahkûmlar özgürlükleri ve vaat edilen ödüller için devletle anlaşmıştır. Fakat aşiretler ve mültecilere gelince anlaşmalar daha girift olmalıydı ve yazar burada aşiretlerin, İngilizler ve Ruslar ile yaptığı gizli anlaşmalardan bahsetmez. Konu hakkındaki polemiklerin ötesine geçmeye çalışırken Teşkilat-ı Mahsusa ve gönüllüleri mobilize etmedeki önemli rolü hakkında muhtasaran bilgi verir. Dördüncü bölüm, Osmanlı'nın genç paramiliter birlikleri hakkında iyi yazılmış

<sup>1</sup> Metnin aslında *enthusiasm* kelimesi kullanılmıştır. ç.n



bir özettir. Görünüşe bakılırsa, bazı parti liderleri bunları başarılı olmayan bir girişimle milise çevirmek istemiştir. Ne yazık ki, Beşikçi, askeri görevlilerin savaş yetimlerini nasıl topladıklarını ve onları bazı genç paramiliter birliklere nasıl yerleştirdiklerinden bahsetmez. Sonra, beşinci bölümde, geniş çaplı bir sorun teşkil eden asker kaçaklığını inceler. *Analizlerinde Osmanlı'nın gizli anlaşmayı yerine getirmedeki yapısal limitlerine dikkat çeker (s. 247-248)*<sup>2</sup>. Zor yaşam koşulları, açlık, sıkı disiplin, keyfi cezalar, ve ümitsizlik askerlerin firar etmesine neden olmuştur. Beşikçi Osmanlı askerlerinin baş etmeye mecbur kaldıkları zorlukları açıkça resmeder. Yine de firar daha girift bir meseledir ve yazar elzem soruları; neden oldukça büyük oranda asker savaşa devam etti ve Osmanlı firarileri neden düşmana sığınmadı gibi soruları, layığıyla cevaplamada başarısız olmuştur.

Metinle alakalı ufak tefek arazi hatalar mevcuttur. Örneğin ATASE Arşivleri askeriyeye ait neredeyse tüm belgeleri muhafaza eden tek arşiv değildir (s. 23). Bu belgeler ATASE ve Milli Savunma Bakanlığı Arşivleri arasında bölüştürülmüştür. Özellikle Milli Savunma Bakanlığı Arşivi seferberlik meselesini araştırmak için oldukça kullanışlıdır. Çünkü çoğu personel, lojistik, ve finans dokümanları ile dosyalarını saklar. Birinci Dünya Savaşı'nın Resmi Türk Askeri Tarihi 10 bölümden oluşur, sekiz değil. Alman General Liman Von Sanders'in eşi, Ame'lie' Liman, 1906'da vefat etmiştir. Yani savaş sırasında yardım kuruluşu yürütmemiştir (s. 146). Özel Kuvvetler'e ait savaşçıların çoğunluğu mahkûm gönüllülerden değil (s. 151) Kürt, Laz, Çerkez aşiretlerden oluşuyordu. Fedailer ve bazı askeri personel de bu birliğin bünyesinde hizmet etmiştir. Mauser tüfeği kesinlikle piyadelerin ana silahıydı, fakat çoğu 7.65mm M1890, M1893 ve M1903'tü, 9.5mm M1887 değil (s. 195, n. 176).

Özetle, bu eser Osmanlı seferberliği ve askerinin savaş deneyimleri tarihine elzem bir giriş metni niteliğindedir ve konu hakkında yeni ve ilginç bir bakış açısı sunar. Beşikçi'nin, askeri arşivleri dilediği gibi kullanamamış olmasından dolayı kendine olan kızgınlığı yönündeki samimi itiraflarına rağmen (s. 23, n. 52), çalışması yine de Türk dilinde birçok dökümana kaynaklık eder ve ilk defa Batılı akademisyenlerin erişebildiği İngilizce ikincil bir kaynak olma özelliği taşır. Kitap askeri tarihçilere ve diğer savaş çalışan akademisyenlere hitap edecektir. Genel okurlar da keyif alacaktır. Umarım eser bu önemli meselede (sadece Anadolu'da değil, Arap vilayetlerinde ve gayr-ı müslim gruplarda da meydana gelen seferberlik hususunda) yapılacak çalışmalara da ilham verir.

---

<sup>2</sup> Metinde *tacit contrat* olarak geçer. ç.n

